

'तथापि'चा

जिल्हाळा

प्रिय साथी,

नव्या वर्षाच्या मनापासून शुभेच्छा...

लोक काय काय लांड्या लबाड्या करतात त्या गेल्या वर्षात जरा जास्तच चव्हाट्यावर आल्या नाही का? सरलेल्या वर्षात घोटाळ्यांच्या बातम्यांमध्ये एक अशीच भन्नाट घोटाळ्याचीच बातमी आली. बातमी जितकी मजेशीर तितकीच सरकारी धोरणं आणि धोरणकर्त्यांचं वरत्रहरण करणारी. महाराष्ट्र सरकारची आदिवासींमध्ये सामुदायिक विवाहांना प्रोत्साहन देणारी कन्यादान नावाची एक योजना सुरू आहे. या योजनेमध्ये सामुदायिक विवाह सोहळ्यात लग्न करणाऱ्या जोडप्यांना दहा हजार रुपये रोख मिळतील अशी तरतूद आहे. पण प्रत्यक्ष काय व्हावं? एका बहादुराने फुडूट पैसे लाटण्याच्या इराद्याने आपल्याच पत्नीचे लग्न दुसऱ्या एका पुरुषाशी, त्याच्याशी संगनमत करून, लावून दिलं. याला पाच आन् त्याला पाच हजार असा हिशेब ठरला. पण झालं उलटंच. जिचं लग्न लावून दिलं होतं तिने तिच्या मूळ नवऱ्यासोबत रहायला नकार दिला आन् नव्या नवऱ्यासोबत नांदायला गेली. पहिल्या नवऱ्याची गत म्हणजे पैसे तर मिळाले नाहीतच वर बायकोही गेली अशी झाली. इतरही अशी काही प्रकरणं मध्ये गाजत होती. त्या लबाड नवऱ्याचा मुद्दा बाजूला ठेवला तरी या निमित्ताने सरकारी धोरणं आणि ते राबविणाऱ्या सरकारी यंत्रणेच्या बुद्धिमत्तेचं प्रदर्शन मात्र जगासमोर मांडलं गेलं. अखेर आदिवासी विकास विभागाच्या सचिवांनीही या योजनेच्या नावाला विरोध केला. आदिवासींमध्ये कन्यादानाची संकल्पनाच नाही. त्या नावाची योजना राबवून आपले हिंदू-पुरुषी संस्कार दर्शविणाऱ्या या यंत्रणेचं आदिवासींमधील लग्नासंबंधीच्या चालीरीतींचं अज्ञान मात्र चव्हाट्यावर आलं.

वर्तमानपत्रातल्या या छोट्या बातमीनं एक योजना चर्चेत आली पण विकिलिक्स हे इंटरनेटवरील असं एक संकेतस्थळ (वेबसाईट) आहे ज्याच्यावर जागतिक सत्तांची त्यातही अमेरिकेसारख्यांची लफडी जाहीरपणे वेशीवर टांगली गेली. या संकेतस्थळाने अमेरिकेसारख्या जागतिक पावरला एकदम अगतिक करून सोडलं. अमेरिकेच्या इराक, अफगाणिस्तानमधील मुजोरीपासून ते त्यांच्या नीच परराष्ट्रधोरणाच्या आतल्या बातम्या त्यांनी जगजाहीर केल्या आणि जगभरात खळबळ माजली.

आपल्या गाव-मुहल्ल्यातही असं एखादं अरसल देशी -वेशीलीक्स- असतं तर? त्यावर मंजुळीला हवीत कांदे दडविणाऱ्यांची नावं. तर कमळीला पहायचाय तिचा जमिनीवरचा हक्क कायम बाद करणाऱ्या वकिलांचा निकाल. आपल्या लग्नात कुणा कुणा मध्यस्थानं काय काय खोटं सांगितलं ते जाणून घ्यायचंय संगीताला आणि पूर्ण कुटुंबातल्या व्यक्तींचं नाव मतदारयादीत का नाही ते झीनतला. मतासाठी कुणी कुणाला काय दिलं आणि कुणी कुणाकडून काय घेतलं हेही झळकावंच अशा खबऱ्याकडून.

आता या वेशीलीक्सवर तुम्हाला काय काय चव्हाट्यावर आणायचंय ते आम्हाला नक्की कळवा. तोवर,

आपली,

मेधा, अच्युत आणि तथापि टीम

अंतरंग

मागोवा	...२	अभियान वार्ता	...८
इनसे बच के रहो: मायक्रो फायनान्स संस्थांचा हैदोस		अपंग हक्कांचा कायदा - मानसिक आजारी व्यक्तींचे हक्क	
आरोग्य वार्ता		अनुभव	...१०
तिसरी महिला आरोग्य हक्क परिषद संपन्न	...४	माठांना तोट्या - एक अनोखा अनुभव	
पारगावच्या पारावरून...	...५	'आपका खून फट गया है'	...११
कांद्याने केला वांदा		आर्थिक मदतीचे आवाहन	...१२

मागोवा

इन्से बच के रहो! मायक्रो फायनान्स (लघु वित्त) संस्थांचा हैदोस

किरण मोघे,
अध्यक्ष, अखिल भारतीय जनवादी
महिला संघटना, महाराष्ट्र

■■■■■■■■■■

गेल्या तीन दशकांमध्ये बचत - गट नावाच्या संस्थेला खूपच महत्व प्राप्त झाले आहे. विशेषतः सरकारी गटातून 'बचत - गट' म्हणजे स्त्रियांचे कल्याणाच जवळे तर ह्या जाचक पुरुषप्रधान, जातीय आणि वर्गीय विषमतेवर आधारित समाजव्यवस्थेच्या बंधानातून मुक्त करण्याचे, त्यांना सक्षम करण्याचे एकमेव साधन' अशा पध्दतीने प्रचार केला गेला. हळू हळू स्त्रियांसाठी प्रत्येक महत्वाची सरकारी योजना बचत गटामार्फत राबवण्याचा धोरणात्मक निर्णय झाला. परिणामी, जो - तो बचत गट स्थापना करून स्त्रियांना त्यात संघटित करू लागला. या बचती आणि कर्जांचं रुपांतर कर्जांच्या विळख्यात कसं होत आहे हे मांडणारा हा लेख.

■■■■■■■■■■

बचत गटामार्फत स्त्रियांना संघटित करणं किंवा बांधून ठेवणं हे स्वयंसेवी संस्थांना त्यांना मूलभूत हक्कांसाठी रस्त्यावर उतरवून लढ्यामध्ये सामील करून घेण्यापेक्षा जास्त सोयीचे जाऊ लागले. स्त्रियांनासुद्धा स्वतःची बचत करून त्यातून एकमेकींना विनातारण कर्ज देण्याची ही कल्पना आवडली, आणि पाहता पाहता संपूर्ण देशात बचत गटांचे मोठे जाळे उभे राहिले. ह्याचे सकारात्मक पैलू म्हणजे अनेक स्त्रिया ह्या निमित्ताने उंबऱ्याबाहेर पडल्या. बँका किंवा इतर पतसंस्थांकडे तारण ठेवण्यासाठी कसलीच मालमत्ता नसलेल्या स्त्रियांना जाचक अटी न पाळता आवश्यक छोटी कर्ज गटामार्फत मिळू लागली. काही ठिकाणी दारू, अत्याचार, इत्यादी प्रश्नांवर स्त्रिया सामुदायिकपणे आवाज उठवू लागल्या.

ही झाली बचत गट चळवळीची चांगली बाजू. पण कालांतराने स्वतःच्या बचतीतून छोटी कर्ज देण्यापुरते बचत गटांचे काम राहिले नाही. सरकारी खर्च कमी करून फक्त मूठभर लोकांपर्यंत सरकारी योजना मर्यादित ठेवण्याचे धोरण आले. 'सामाजिक विकासासाठी बँकिंग'च्या तत्वाचा त्याग करून वंचित घटक आणि ग्रामीण भागासाठी पतपुरवठा कमी करण्यात आला. अशा वातावरणात 'बचत - गट' हे नवउदारमतवादी आर्थिक धोरण पुढे रेटण्याचे एक साधन बनले. शासन विविध 'गरिबी निर्मूलना'च्या योजना गटामार्फत राबवू लागले (उदा. सुवर्ण जयंती रोजगार योजना). फक्त तथाकथित 'दारिद्र्य रेषेखालील' (बी. पी. एल.) कुटुंबांच्या गटाला अनुदान व स्वस्त व्याज दराने कर्ज देण्याची पध्दत सुरु केली. व्यापारी बँकांना 'अग्रक्रमाचे क्षेत्र' ह्या नावाखाली बचत गटांना पत पुरवठा करण्यासाठी प्रोत्साहन दिले गेले. काही स्वयंसेवी संस्थांनीही बचत गटाला कर्ज देण्याची पध्दत सुरु केली. ह्या सर्व पार्श्वभूमीवर देशात मायक्रो फायनान्स (लघु - वित्त) संस्थांचा उदय झाला.

मायक्रो फायनान्स (लघु-वित्त) संस्था (एमएफआय) म्हणजे कर्ज, विमा, इत्यादी वित्तीय सेवा स्त्रियांच्या छोट्या गटांना विनातारण पुरवणाऱ्या संस्था. जागतिक बँक आणि भारत सरकारला एम. एफ. आय. बद्दल प्रेम असण्याचे एकमेव कारण असे की ह्या संस्था गरिबांपर्यंत व्यापारी तत्वावर पतपुरवठा करतात. आणि व्याज दर बराच असताना देखील कर्जाची ८०-९० % परतफेड होते. त्यामुळे भारतीय रिझर्व बँकेने अशा संस्थांवर कोणतेच नियंत्रण ठेवले नाही. सरकारच्या उदार आर्थिक धोरणामुळे मोठे व्यापारी आणि भांडवलदार एकीकडे नफेखोरी करीत असताना, महागाईमुळे सामान्य जनतेला मात्र दोन वेळचे भागवणे अवघड झाले आहे. जीवनावश्यक वस्तूंचे चढलेले दर. शिक्षण

आणि आरोग्यसेवेचे खाजगीकरण आणि त्याचा भरमसाठ वाढलेला खर्च, जमिनीचे आणि घराचे वाढलेले दर, बाजारपेठेने खर्चिक लग्न करण्याची वाढलेले हौस, अशा अनेक कारणांमुळे सामान्य गरीब लोकांना कर्ज घेण्याची पाळी येत आहे. अशा वेळी एमएफआय फारशी कटकट न करता 'सोपे' कर्ज देण्यासाठी दारात उभ्या राहतात, आणि लोक कर्जाच्या सापळ्यात कसे फसतात हे आता पुढे येऊ लागले आहे. जसे शेतकरी कर्जबाजारी होऊ न आत्महत्या करीत, तसे आता एमएफआयची कर्ज फेडता आली नाहीत आणि त्यांची दादागिरी सहन झाली नाही म्हणून आंध्र प्रदेश, ओरिसा, इ. राज्यांमधून तपशीलात गेले तर ही आधुनिक सावकारी अवतरत आहे हे लक्षात येते.

उपलब्ध आकडेवारीनुसार भारतात साधारणतः ३००० एम. एफ.आय असून त्यांच्यामार्फत २०,००० कोटी रुपयांचे कर्ज अंदाजे २.८ कोटी लोकांना वाटले गेले आहे. तेरा एमएफआय संस्थांचा नफा २००७-८ मध्ये ६७७.८ कोटी रुपये होता, तो २००९-१० मध्ये ३७७६.९३ पर्यंत वाढला. एकूणच एमएफआयच्या समभागावरील (शेअर) परतावा २००८ साली ५.१% होता, तो २००९ मध्ये १८.३% पर्यंत वाढला, ह्यावरून त्या किती प्रचंड नफा कमवतात हे सिध्द होते. हा नफा अर्थातच व्याजातून कमवला जात आहे. जनवादी महिला संघटनेने ह्याबाबतीत जी माहिती गोळा केली ती थक्क करणारी आहे. एकट्या आंध्र प्रदेशमध्ये २७३ एमएफआय आहेत. एकूण एमएफआय वितरित कर्जापैकी ४०% कर्ज ह्या एकाच राज्यात वाटप केलेले आहे. त्यांचे व्याजदर पहा - स्पंदना (३१.४४%), शेर (३०.९२%), एस. के. एस. (३१.०८%). (सामान्यतः कोणतीही बँक गृहकर्ज किंवा मोटार घेण्यासाठी ८ ते १२% व्याजदराने कर्ज देत असते हे लक्षात घेणे गरजेचे आहे.) पाच स्त्रियांना गट करायला सांगितले जाते. एकीची गटनेता म्हणून निवड होते. रुपये १०,००० ते ५०,००० पर्यंतचे कर्ज फक्त रेशन कार्ड अथवा गॅस-जोडणीच्या आधारावर दिले जाते. कर्ज देताना ठराविक रक्कम 'विम्याचा हप्ता' म्हणून कापून घेतली जाते. रक्कम आठवड्याला वसूल केली जाते. हप्ता चुकला तर दलाल दारात उभे राहून शिवी - गाळ करतात, आणि पैसे दिल्याशिवाय तेथून जात नाहीत. अनेकांना आपले घर दार सोडून जावे

लागले आहे. ऑक्टोबर ते डिसेंबर २०१० ह्या तीन महिन्यात ९२ एमएफआयग्रस्त आत्महत्या घडल्या आहेत. त्यातील ५२ स्त्रिया आहेत. विशाखापट्टणम जिल्ह्यात जेव्हा ६६८ व्यक्तींचे सर्वेक्षण केले तेव्हा असे लक्षात आले की १५१ (२३%) लोकांनी २ एमएफआयकडून, १०० (१५%) लोकांनी ३ संस्थांकडून आणि ६९ (१०%) लोकांनी ४ संस्थांकडून कर्ज घेतले होते, आणि २ व्यक्ती अशा निघाल्या की ज्यांनी तब्बल ५ संस्थांकडून कर्ज घेतले होते. थोडक्यात जवळ जवळ निम्ने लोक एक कर्ज फेडण्यासाठी अनेक कर्ज सापळ्यात अडकून पडले आहेत. आत्महत्या का होत आहेत हे स्पष्टच आहे!

प्रचंड नफेखोरी आणि चांगली परतफेड पाहून अनेक एमएफआयनी शेअर बाजारातून पैसा उभा केला. त्यांच्या शेअरला चांगला भाव मिळालेला पाहून अनेक राष्ट्रीयकृत बँकांनी एमएफआयना अग्रक्रमाचे क्षेत्र म्हणून स्वस्त दराने कर्ज दिले. अमेरिकेत गृह कर्जाचा फुगा एक दिवशी फुटला आणि जागतिक वित्तीय बाजारपेठ हादरली. एमएफआयने दिलेली कर्ज फेडली गेली नाहीत तर असाच काहीसा प्रकार आपल्याकडे घडण्याची शक्यता आहे. एमएफआयमुळे आज आंतरराष्ट्रीय वित्तीय भांडवल थेट गरिबांपर्यंत पोचवले जात असून, त्यांच्या जिवावर प्रचंड नफा कमावला जात आहे. वित्तीय भांडवलावर आधारित जागतिकीकरणाचे हे भेसूर आणि क्रूर रूप बचत गटाच्या गोंडस मुखवट्याखाली लपवले जात आहे.

बचत गटामुळे स्त्रियांमध्ये एकी आणि एकोपा वाढतो असे सांगितले जात होते. परंतु एमएफआयमुळे ही सामूहिक भावना नष्ट होत आहे. अनेक वेळ कर्ज मिळवून देणारे दलाल त्याच वस्तीतल्या गरीब स्त्रिया असतात. एमएफआयमुळे गरिबांची एकमेकात झुंज लावून दिली जात आहे. उद्या याचे पर्यावसन जातीय अथवा धार्मिक दंगलीत होऊ शकते अशी भीतीसुद्धा व्यक्त केली जात आहे. म्हणूनच एमएफआयचा कारभार रिझर्व बँकेने नियंत्रित करावा, व्याज दरांवर मर्यादा घालावी, आणि मुख्य म्हणजे गरिबांसाठी अग्रक्रमाने स्वस्त दरात कर्ज उलब्ध करून द्यावीत अशा मागण्या पुढे आल्या आहेत. म्हणूनच महाराष्ट्रमध्येसुद्धा एमएफआयचा कारभार तपासून पाहण्याची आवश्यकता आहे.

तिसरी महिला आरोग्य हक्क परिषद संपन्न

.....

शुभदा देशमुख
संयोजन समिती, नागपूर

महाराष्ट्रातील तिसरी महाराष्ट्र महिला आरोग्य हक्क परिषद दि.१९-२१ डिसेंबर दरम्यान नागपुरातील विनोबा विचार केंद्र इथे संपन्न झाली. परिषदेचे उद्घाटन जयश्री पेंढारकर यांच्या हस्ते झाले. अध्यक्षस्थानी महिला चळवळीतील वरिष्ठ कार्यकर्त्या डॉ.कुमुदताई पावडे होत्या. कुमुदताईंनी सहभागींना संबोधून सांगितले कि, आपल्या देशाची घटना आपल्या सर्वांना आरोग्यपूर्ण जीवन जगण्याचा हक्क देते. तेव्हा संविधानांनी दिलेल्या हक्कांची पायमल्ली शासकीय यंत्रणेकडून होऊ नये, म्हणून आपण जागरूक व्हायला हवे. पुढच्या सत्रात डॉ.दिप्ती जैन व डॉ.अशोक बेलखोडे या वैद्यकीय व सामाजिक कार्यात सक्रीय असलेल्या तज्ञांनी सार्वजनिक आरोग्याच्या प्रश्न डॉक्टरांच्या बाजूने मांडला. शेवटच्या सत्रांत जनार्थ संस्थेच्या रंजना कान्हेरे व लोकविकास प्रतिष्ठानच्या डॉ.स्मिता शहापूरकर यांनी **आरोग्य विषयक सरकारी ध्येय-धोरणे व कार्यक्रमांची समीक्षा** केली.

दुसऱ्या दिवशी **बदलत्या काळातील शेतीमुळे स्त्रियांच्या आरोग्यावर होणारे परिणाम** याविषयी दोन शेती तज्ज्ञ, करुणा फुटाणे व निरंजना मारु यांनी आपले अनुभव व प्रयोग सहभागींसमोर मांडले. करुणाताईंनी सांगितले की शेतीच्या पध्दती बदलल्यामुळे आपल्या पोटात पोषणाऐवजी घातक रसायने जात आहेत. भाजीपाल्यातील विविधता कमी झाली असून त्याचा प्रभाव स्त्रियांच्या आहार व आरोग्यावर झालेला दिसतो. निरंजनाताईंनी स्वावलंबी शेतीच्या प्रयोगाबद्दल सांगितले व शेती 'स्वतःसाठी पहिले व बाजारासाठी नंतर' या तत्वावर करायला हवी असे सांगितले.

यानंतर **आदिवासी स्त्रियांच्या आरोग्य समस्या** या विषयावर आम्ही आमच्या आरोग्यासाठी संस्थेच्या शुभदा देशमुख व छत्तीसगढच्या ज्येष्ठ कार्यकर्त्या व सध्या वर्धा येथील स्त्री अभ्यास केंद्राच्या प्रमुख डॉ. इलिना सेन यांनी बाजारीकरण व बदलणाऱ्या आर्थिक धोरणांमुळे या भागातील संपन्न आदिवासी विस्थापित होऊन विपन्नतेचे जीवन जगत आहेत आणि त्यामुळे आंतरराष्ट्रीय-राजकीय धोरणांचा आदिवासींच्या आरोग्यावर प्रत्यक्षपणे परिणाम आहे हे विश्लेषण करून सांगितलं.

यानंतर हिंसा व स्त्रियांचे मानसिक आरोग्य या सत्रात मेधा काळे (तथापि) व यामिनीताई चौधरी यांनी सहभागींना स्त्रियांच्या मानसिक आरोग्याबद्दल बोलते केले. शेवटच्या सत्रांत रोहिणी सानप (आय.एच.एम.पी.) अंजली सूर्यवंशी (स्नेहा), आनंद पवार व मनीषा जाधव (सम्यक) व स्वरुपा राउत (आम्ही आमच्या आरोग्यासाठी) यांनी शहरी आरोग्यबद्दलच्या विविध प्रयोगांची मांडणी केली. सत्राच्या अध्यक्षपदी डॉ.सतीश गोगुलवार होते. सायंकाळी अनेक गटांनी ग्रामीण भागातील प्रश्न नाटकाच्या माध्यमातून मांडले. गावगुंफण ही हॅलोच्या कामावर आधारित फिल्म दाखविण्यात आली. रात्री गप्पा गोष्टी, गाणी नृत्यं रंगली होती.

शेवटच्या दिवशी एच.पी.व्ही. लसीकरणाबद्दल मेधा काळे (तथापि) यांनी माहिती दिली. समापन सत्रात अध्यक्ष डॉ.उल्हास जाजू यांनी स्वास्थ्यातून स्वावलंबन साधता येऊ शकेल तसेच आरोग्य साधणे हा उपचार नसून उपासना आहे, असे मांडले. शेवटी स्त्री आरोग्याच्या सनदीकडे सहभागींचे लक्ष वेधून डॉ.सुहास कोल्हेकर (एन.ए.पी.एम) यांनी परिषदेतील सत्रांमधून पुढे आलेल्या मागण्या मांडल्या व पुढील दिशा कशी असावी याबद्दल चर्चा केली. शपथ घेऊन आणि गाण्याने परिषदेची सांगता झाली.

पारगावच्या पारवरून

‘कमळे, अगं काय याड बीड लागलंय का काय?’
‘काय झालं, आत्या? येवड्या का वरडायलाव?’
‘आगं, आमाला उगड्यावर आनतीस का काय आता?’
‘आत्ता? म्या काय केलंय? भजी तर तळायलेय कांघाची.
त्येच तर. कवाधरनं वास सुटलाय. अगं जरा कवाड तरी
झापायचं. शेजारी कळालं म्हंजी?’
‘येवडं काय हाय वं? भजे तर तळायलेय. मटन थोडी घातलंय
शिजाया?’
‘अगं मार्गेंसरात तसलं नाव काढू नाई बाई. यवडा कांदा
कुटून आन्ला म्हनून इचारलं कुनी तर काय सांगावं माय
आता?’
‘जावा. काय बी बोलायलाव? घरचा कांदा हाय. रानात खपून,
पान्यापासनं जपून ठिवलाव तो काय पुंजायला व्हय?’
‘कमळे, अगं बाजारात कांदा काय भावानं चाललाय म्हाइत
नाय का काय? पुन्या मुंबईला ८० रुपये किलोमागं भेटायलेत
असं सांगत व्हता बापू. कंदी मिळाला होता गं यवडा भाव?
आता तूच कर की हिशोब. येका किलोची भजी म्हंजी...’
‘हाटेलात हाव का आपुन भज्याचा हिशोब कराया? आन्
ऐंशी रुपये इकनाय्याला, पिकविनाय्याला थोडीच? अन्
भज्याचं म्हनायलाव तर तुमची ल्येक आन् जावई येनार
हाय. त्येना जेवन जात न्हाय म्हनं भज्याशिवाय.’
‘उगा आगाव बोलू नगं. ठेव त्ये कांदि तिथं. बापाकडनं घेऊन
आलीस का काय? माज्या पोराच्या घामाचे हायेत बग. उगा
उधळू नगं. तसं बी उगा ज्यादा खाऊ नई कांदा. मनात
वाईट इचार येतात म्हनं कांघानी.’
‘आसं का? नगा खाऊ. म्या चालली रानाकडं. ...

‘मंजुळे, असलं कसलं केलीस गं कालवन? कसं तरीच
लागायलंय बई.’
‘अगं कमळे, त्येला चव यायला त्यात ना लसून, ना कांदा,
ना मिरचू, ना टमाटं. निस्ती डाळ फोडणी दिली बग आज.’
‘का माय? आमच्या आत्यावानी तू बी सोडलास काय काय
कांदा लसून? वर्षभर श्रावनमास?’
‘तुजं काय जातंय चेष्टा काराया? आमच्यासारख्याला इकत
घ्यावं लागतं माय. आमच्याकडं काय जिमीन हाय का
तुमच्यावानी कांदा-लसून काढाया?’
‘अन् आमच्यात असून बी काय उपेग? आत्यानी जन्
तिजोरीत ठेवलेत बंग कांदि अन् लसून. जरा दुपारा भजे
तळायले व्हते तर काय कावल्या, काय सांगू.’
‘त्येचं न्हाऊ दे. गरीबाचे लईच हाल हायेत बग. आता तर
म्हनं कोपनावर येनार हायेत कांदि.’
‘अस्सं? लईच नशीब निगालंय कांदि लावनाय्याचं. पावसानं
निम्मा गेला पर हाय त्यानं चांगले दीस दाखवले माय.’
अगं समघा लोकावाला वाटायलंय की शेतकऱ्यालाच पैका
मिळायलाय. पर तसं न्हाय माय. आमी इकाया काडला तर
हजार दीड हजाराच्या वर मिळायचं न्हाईत गोणीला. मदले
दलालच कमवायलेत माय.’
‘आमचे मालक सांगायले व्हते की सुभानरावाच्या भावानं
कीम काढलीये नवी. त्येची शोरुम हाय न्हवं तालुक्याला.
गाडी घ्याया कुनी आला तर त्येला ५ किलो कांदं फुकट.
अन् गाडीसोबत टायरं घेतले नवे तर किलोभर लसून बी
देतोय म्हनं.’
‘आं... नवलाचंच बोलायलीस गं मंजुळे.’

काय मंडळी, बरं हाय व्हवं समदं? कांघानं रड रडू
बेजोर केलंय की न्हाय...
आता यावर कमळी मंजुळी काय शाळा
शिकवितात ते बगाया चालल्ये. चला तुमी बी...

कांघाने केला वांदा

‘कांधाचे व्यापारी आता सराफ
आळीत गेले न्हव’

‘त्येचं सोड. आमची शेजारीन सक्रात्रीला कांदेच लुटनार हाय. पाव शेर परतेकीला. हाय की नाय ब्येस आयडिया?’
‘ब्येस म्हंजी लईच ब्येस हाय. पर तिला म्हनावं दिवसा उजेडीच बोलव माय बायावाला. उगा अंधाराच्या कांदे घेऊन निगाल्या तर लुटनारे काय कमी हायेत का आपल्या गावात?’
‘आन् कमळे, सुभानराव तर निस्ता टपून हाय बग, सडके कांदे बी इकाच म्हनून मागं लागलाय. तुमच्यात केलाय न्हव कांदा.’

‘आत्या हायेत आमच्या खंबीर. मोजून ठेवायचंच काय ते कमी हाय. लई बारीक नजर हाय माय त्येची कांधावर. लसून बी टांगलेला, आत कोठीत ठिवलाय. आन् त्येला नजर नको म्हनून तो कोहळा का असतो ना तो आनाया लावलाय दीडशे रुपयाचा. काय सांगू तुला?’

‘आगं मोन्याच्या सदूची तर भारी मज्जा आली बग. बाजार करुन यायला व्हता. कांदा लसनाचे भाव पाहून आधीच गांगरलेला. आता हाटेल हाय त्येचं. काय तर करुन आनलेले

चार पाच किलो कांदे. त्याला आली चक्कर आन् पडला रस्त्यात. पिशवीतले कांदे रस्त्यात बिखरले, ते पाहून तर शुद्धच हरपली त्याची. जरा भानावर आला तर कुनी तरी त्याच्याच पिशवीतला कांदा फोडून नाकाशी धरलेला. त्यो फोडलेला कांदा पाह्यला अन् परत पडला की भोवळ येऊन. शेवटी त्येला दवाखान्यात न्यावं लागलं माय.’

‘काय तरीच बाई तुजं मंजुळे.’

‘अगं खरंच. अन् त्याचं राहू दे. आमचे मालक सुभानरावासोबत सांजच्याला जातात न्हव. परवा लई रागात आले. काय झालं इचारलं तर म्हन्ले दारु प्यायला गुत्यावर गेले तर गुत्यावाल्यानं कांधाऐवजी कोबूच ठिवला आनून. जी चढली होती ती बी उतरली दोगांची. सुभानराव तर लई भांडला म्हनं. तवाधरनं सांजच्याला कुटं कांदा दिसला तर चोरुन लपवून नेतात म्हनं दोगं.’

‘बरं झालं सांगितलीस. आमच्या आत्याला त्या सुभानरावाचं लई कवतिक हाय गं.’

‘आन् परवा तर टीवीवर दाखवायले व्हेते, येक बाई बाजारातून भाजी खरेदी करुन यायली व्हेती तर मोटरसायकलवरुन दोगं आली आन् हिसका मारुन गेली फुरकन.’

‘मंग?’

‘मंग काय, तिला वाटलं गंठनच गेलं चोरीला. म्हणून पाह्या लागली तर गंठन, हार जशेच्या तशे. पर भाजीची पिशवीच नेली माय चोरुन.’

‘आता भाजीपुढं सोनं बी फिक्कं पडायलंय की काय आता?’

‘बग की . मला तर वाटाया लागलंय आता कुंकाच्या कारेक्रमात सुपारीच्या जागी कांदाच फोडतील माय.’

‘एरवी निस्तं डोळ्यातून पानी काडतो पर आता खरा खुरा रडवायलाय बग कांदा.’

‘मला तर घोरच लागलाय सैपाकाचा. कांदाचं सोड...सगळंच महागलंय. कोन्तं बी माळवं इचारा, धा रुपये न्हाय तर पंधरा रुपये. अन् घरात हायेत आठ मान्सं. त्येंना कसं पुरावं गं अर्धा न् पाव शेर? कोबी अन् वांगी, न्हाई तर बटाटं खाऊन खाऊन कट्टाळा आला बग. डाळ तरी कुठं परवडायला. आन् त्यात हा मार्गेंसर, मटन सोड सादी अंडी तळावी म्हणून तर शेजारचे नाकं मुरडायलेत. खावं तरी काय गं माय?’

‘आमच्यात माळवं हाय त्ये बरं म्हनायचं.’

‘कमळे, पूर्वी रानानी किती काय टाकायचे माय पट्ट्यानी, रोजाला गेलं की खुडून आन्ता यायाची भाजी. पर आता निस्ता खात टाकता. त्यानं इतर भाजी बी येत नाही काही. पात्र्याची, तांदुळकुंद्र्याची, घोळूची, किती भाज्या निगायच्या. आन् आता भाजी न्हाई, वरणीच्या, पटाटीच्या शेंगा न्हाईत ना दोडकी, कारली काय बी न्हाई. निसता दांडगा ऊस नाय तर सोयाबीन. आन् दुकानी तरी काय टंबाटं न्हाय तर कोबू, मेथी, शापू, पालक तर बगाया बी गावंना झालीये. काय न्हाय गावलं तर कांदाची चटनी तर करत होतो. आन् आता तर त्यो बी रुसलाय.’

‘आगं जास्ती दीस न्हाय रुसायचा. पाकिस्तानातून आन् चीन का कुटून तर यायलेत म्हने कांदे बाजारात.’

कसचं काय? त्यो देखील अडवून ठिवलाय म्हनं. त्यांच्याच देशात कांदा कमी पडायलाय. आपल्याला कशापायी

देत्याल?’

अगं पर कंदी तरी खाली उतरलंच की भाव.’

‘किती दीस ह्येच तर सांगायलेत समदे. आता उतरलं. नंतर उतरलं... पर कंदी? घड्याळ बंद पडलं का काय तुमच्या सायबांचं? वर्सागनिक निस्ते भाव वधारायलेत. डाळी भाज्या तर आदीच गायब झाल्या ताटातून आता कांदा बी चालला. पर कुनी नाव कसं गं काडना काही करायचं. व्यापारी लोक कांदे दडवून ठेवायलेत आणि मंग कांदाच न्हाई, कांदाच न्हाई म्हणून लुटायलेत आमच्यासारख्याला. माज्यासारख्या अडानी बाईला कळतं तर आपल्या सरकारला कळू नये. काय सुध हरपली का काय तुमच्या साहेबांची?’

‘अगं करत असतील ते काय तरी.’

‘न्हाई मला तर वाटतंय की त्यांच्या नाकाला बी कांदाच लावावा लागतोय आता. तवा जागं होतील -बग.’

कार्टून कोपरा

आता समजलं काही नाती एवढी का टिकतात ते.

साभार: कॅथी थॉर्न, www.eerydaypeoplecartoons.com

अभियान वार्ता

अपंग हक्काचा कायदा:

मानसिक आजारी व्यक्तींचे हक्क

तटा भिसे सोनवणे

मानसिक आरोग्याच्या प्रश्नावर काम करणारी नाजमी (NAAJMI) ॲक्शन एड आणि पुणेस्थित बापू ट्रस्ट या तीनही संस्थांनी संयुक्तपणे दिनांक १३ व १४ डिसेंबर २०१० रोजी अपंग हक्काचा नवा कायदा मसुदा व मानसिक आजारी व्यक्तींचे हक्क या विषयावर २ दिवसाचे चर्चासत्र आयोजित केले होते. चर्चासत्रास मुंबई, पुणे, सोलापूर, औरंगाबाद येथील अपंग हक्कांवर काम करणाऱ्या संघटना व व्यक्ती हजर होत्या.

अपंगांच्या हक्कांबाबत दिवसेंदिवस जागृती वाढत आहे आणि 'दया नको संधी द्या आणि समान सहभाग द्या' अशा हक्काधारित दृष्टीकोनातून भारताच्या अनेक प्रांतात अपंग हक्काची चळवळ उभी राहत आहे. अपंगांसाठी कायदे व योजनांची अमलबजावणी, अपंगांवर सामाजिक, आर्थिक क्षेत्रात होणारे अन्याय पुढे आणणे यावर चळवळी काम करीत आहेत. या चळवळीच्या रेट्यामुळेच लोकसभेच्या २००९ च्या निवडणुकीत बहुसंख्य राष्ट्रीय पातळीवरील राजकीय पक्षांना आणि प्रादेशिक पक्षांनाही आपल्या जाहीरनाम्यात अपंगांच्या प्रश्नाची दखल घेणे भाग पडले.

अपंगांमध्ये मानसिक आजार असलेल्या व्यक्तींचे प्रश्न खूप गंभीर आहेत. भारताच्या ग्रामीण आणि शहरी भागात या प्रश्नाचे स्वरूप गंभीर आहे. मानसिक आजाराच्या प्रश्नाकडे आजारी व्यक्ती, त्यांचे कुटुंबे, समाज, धोरणकर्ते सर्वच दुर्लक्ष करत असल्याने त्यांच्या आजाराचा प्रश्न झाकला जातो. मानसिक आजार असणाऱ्या व्यक्ती सक्षम तर समजल्या जात नाहीतच, उलट त्यांना धोकादायक मानले जाते आणि नागरी, आर्थिक, राजकीय आणि सामाजिक हक्क नाकारले जातात. त्यामुळे ते समाज, कुटुंब आणि राजकीय, सांस्कृतिक जीवनातून बहिष्कृत होतात. थोडक्यात हा त्यांचा नागरी मृत्यूच (civil death) असतो. भारतातील कायदे मानसिक आजारी व्यक्तीसाठी सुयोग्य नाहीत. भारतातील मानसिक आरोग्याचा कायदा अशा व्यक्तींविषयक भेदभावात भरच टाकतो. आपल्या देशाचे अपंगविषयक धोरण आहे परंतु मानसिक आजाराबाबत मात्र सरकारचे धोरण नाही.

फेब्रुवारी २००६ मध्ये सरकारने अपंगविषयक धोरण जाहीर केले. यामध्ये पुनर्वसन प्राथमिक अवस्थेत हस्तक्षेप, समुपदेशन, वैद्यकीय मदत, साधन पुरवठा आणि व्यावसायिक मार्गदर्शन या तथापिचा जिवाळा/अंक २६, जानेवारी- मार्च २०११

सर्वांचा समावेश आहे. अपंग व्यक्तींना सन्मानाने जगता यावे असा या धोरणाचा हेतू आहे. हे धोरण अपंगांना मौल्यवान मानवी संसाधन म्हणून मान्यता देते. आणि त्यांच्या हक्कांचे संरक्षण आणि समान आणि संपूर्ण सहभागासाठी सुयोग्य वातावरण निर्माण करण्यावर भर देते. शासनाचे विविध विभाग व खात्यांमध्ये या धोरणाच्या अमलबजावणीसाठी विविध प्रयत्न केले जातात. अपंगांविषयक या धोरणाने मानसिक आजारी व्यक्तींकडे अपंग म्हणून पूर्णतः दुर्लक्षच केलेले आहे. मानसिकदृष्ट्या आजारी व्यक्तींकडे बघण्याचा शासनाचा दृष्टीकोन आणि भेदभाव यातून व्यक्त होतो. खरे तर संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या अपंग व्यक्तींच्या हक्काच्या करारनाम्यावर सदस्य राष्ट्र या नात्याने भारताने सही करून या करारनाम्यास आपली बांधीलकी मान्य केली आहे. या करारनाम्यानुसार भेदभावास नकार, अपंग व्यक्तींच्या स्वातंत्र्याच्या हक्कास मान्यत, समाजात पूर्ण व परिणामकारक सहभाग व समावेश, अपंग व्यक्तींचा स्वीकार, संधीची समानता, स्त्री पुरुष समानता, कायद्यासमोर समानता, उपलब्धता, अपंग बालकांच्या क्षमतांचा विकास, या आणि अशा हक्कास मान्यता दिली आहे. परंतु भारतातील मानसिक आरोग्याचा प्रश्न असलेल्या व्यक्तींना हे हक्क नाकारले आहेत.

मानवी हक्क विश्वघोषणेतील हक्कांवर आधारित व सर्व अपंगांना लागू असणारा नव्या कायद्याचा मसुदा शासनाने तयार केला आहे. हा कायदा तयार करण्यात महत्वाची भूमिका बजावणाऱ्या डॉ. अमिता धांडा पुण्यातील चर्चासत्रास उपस्थित होत्या. अपंगांच्या हक्कांचा करारनामा, मानसिक आरोग्यविषयक कायदे आणि अपंगविषयक नवीन कायद्याचा मसुदा यावर या चर्चासत्रात त्यांनी मार्गदर्शन केले. नवीन कायद्याच्या मसुद्यात मानसिक आजारी व्यक्तींचा अपंग म्हणून समावेश होणार आहे. आणि त्यांना हक्काचे संरक्षण मिळेल. त्यामुळे या नवीन कायद्यासाठी मानसिक आरोग्याच्या प्रश्नासाठी काम करणाऱ्या व्यक्ती व संघटना संपूर्ण भारतभर चर्चासत्रांद्वारा जागृती करत आहेत. अपंगांच्या आंतरराष्ट्रीय मानवी हक्क करारनाम्यावर आधारित हा कायदा मानसिकदृष्ट्या आजारी व्यक्तींसह अपंग व्यक्तींच्या हक्काचे संरक्षण करणारा आहे.

बेकायदेशीरपणे शॉक थेरपी देणारा डॉक्टर अखेर कायद्याच्या कचाट्यात

मुंबईतलं भायखळ्यातलं मसीना हॉस्पिटल हे ११० वर्षापासून चालू आहे. हॉस्पिटलच्या मनोविकार विभागाचा प्रमुख डॉ. माचेसवाला शॉक थेरपीसाठी कुख्यात आहे. किंबहुना त्याची इसीटी मशीन असणारी मोबाइल व्हॅनदेखील आहे. हॉस्पिटलचा मनोविकार विभाग आता वादाच्या भोवऱ्यात आला आहे. आरोग्य महासंचलनालयाने मानसिक आरोग्य कायद्याच्या उल्लंघनासाठी रुग्णालयाला जबाबदार धरलं आहे. ज्या गोष्टींचं उल्लंघन झालं आहे त्या सुधारल्या नाहीत तर ते बंद करण्यात येईल अशी सक्त ताकीद रुग्णालयाला देण्यात आली आहे.

पाच सदस्यांच्या समितीने सादर केलेल्या अहवालात असं म्हटलं आहे की मनोरुग्णांना बेकायदेशीर रित्या डांबून ठेवलं जात आहे आणि त्यांना अनावश्यक औषधं देण्यात येत आहेत.

कॅम्प कॉर्नरच्या पुष्पा तोलानींनी राज्य मानवी हक्क आयोगाकडे दाखल केलेल्या तक्रारीनंतर हा सर्व प्रकार उघड झाला. नीला शेते या त्यांच्या मैत्रिणीला आणि इतरही अनेक मनोरुग्णांना जिल्हा दंडाधिकार्यांच्या दाखल्याशिवाय रुग्णालयात बेकायदेशीररित्या डांबून ठेवलं आहे असं त्यांच्या तक्रारीत म्हटलं होतं. नीला शेतेंना जुलै महिन्यात दवाखान्यात दाखल करण्यात आलं होतं. त्यांना स्किझोफ्रेनिया आहे असं निदान करण्यात आलं. त्याबद्दलही निश्चित खात्री नाही. तरीही एखाद्या सज्ञान व्यक्तीला दाखल्याशिवाय असं रुग्णालयात ठेवणं बेकायदेशीर आहे असं त्यांचं म्हणणं आहे.

डॉ. माचेसवालानी हा आरोप फेटाळून लावला आहे. त्याचा असा दावा आहे की गेली तीन वर्षे नीला शेते त्यांच्याकडे उपचार घेत होत्या. त्या स्वेच्छेने दोन महिने दाखल झाल्या होत्या. सप्टेंबरपासून त्यांना शेटेंबद्दल काही माहित नाही.

मानवी हक्क आयोगाच्या सूचनेनुसार आरोग्य महासंचलनायाच्या समितीने माहिती गोळा केली तेव्हा त्यांच्या असं लक्षात आलं की रुग्णालयात इतर २० रुग्णांना अशाच पद्धतीने डांबून ठेवण्यात आलं आहे. समितीचे प्रमुख डॉ. संजय कुमावत यांनी म्हटलं आहे की ज्या उपचारपद्धतीवर बंदी आणली आहे असे उपचार करण्यात येत आहेत. रुग्णांच्या नातेवाईकांकडून जास्त पैसे घेण्यात येत आहेत. गरज नसतानाही औषधं देण्यात येत आहेत. मानसिक आरोग्य कायद्याचं उल्लंघन होतंय असं जर सिद्ध झालं तर त्यांच्यावर भादंवि खाली गुन्हा दाखल करण्यात येईल आणि त्यांना ५ वर्षांपर्यंत कैद होऊ शकते. रुग्णालयाचा परवानादेखील रद्द होऊ शकतो.

मसीना हॉस्पिटलमध्ये आढळून आलेल्या त्रुटी

१. परवानगीशिवाय रुग्णांना डांबून ठेवणे
२. अप्रशिक्षित कर्मचारी, अपुऱ्या सुविधा - अहवालात असं म्हटलं आहे की रुग्णालयात फारच कमी कर्मचारी मनोविकारांमध्ये प्रशिक्षित आहेत आणि केवळ ४० रुग्णांचा परवाना असताना १०० रुग्णांना दाखल करून घेण्यात आलं होतं.
३. शॉक थेरपीसह इतर अनावश्यक उपचारांचा वापर - गेली अनेक वर्षे बंदी असूनदेखील शॉकचा वापर केला जात आहे. रुग्णांना काहीच कल्पना नाही. याचा फायदा उठवत रुग्णालय आणि औषध कंपन्या पैसे कमवत आहेत. अनावश्यक औषधांच्या चिठ्ठ्याही समितीच्या सदस्यांकडे आहेत.
४. जवळ जवळ कोणत्याच रुग्णांचं पुनर्वसन झालेलं नाही. रुग्णांचे रेकॉर्ड किंवा केस पेपर ठेवलेले नाहीत.

२००३ मध्ये देखील अशाच पद्धतीने एका मनोरुग्णाला खारमधील एका दवाखान्यात डांबून ठेवण्यात आलं होतं. मानवी हक्क आयोगाकडे तक्रार गेल्यानंतर दवाखान्यावर कारवाई करून तो बंद करण्यात आला.

साभार: भार्गवी दावर, बापू ट्रस्ट पुणे

माठांना तोट्या : एक अनोखा अनुभव

आरोग्याच्या कामाच्या माध्यमातून गावात महिलांकडून पाण्याविषयी फॉर्म भरून घेत असताना असं लक्षात आलं की बहुतेक घरात पिण्याच्या पाण्याचे माठ अगदी जमिनीवर, तर कुठे तीन विटांवर असे ठेवतात. माठातून पाणी झिरपत असल्याने त्या जागेवर ओलसरपणा असल्याने बारीक जंतू पण असू शकतील. सोबतच तंबाखू गुटरखा खाण्याचे व्यसन, त्यात हात न धुताच पाणी घेतात. लहान मुलेही खेळून आली की हात न धुताच पाणी घेतात. आपण मेडिकलोर पाण्यात टाकले, ते शुद्ध केले तरी हाताचे जंतू लागून पाणी परत दूषित होणार. हे पाहिल्यावर यासाठी काय करता येईल, कसा बदल करता येईल याची विचार सुरु झाला.

पाण्याचा माठ वर ठेवता येईल आणि हात न बुडवता नळाने पाणी घेता येईल या उद्देशाने माठाला नळ लावून घायचे असे ठरले. ऑफिसमध्ये सर्वांना हा विचार बोलून दाखवला. सर्वांना विचार पटला आणि सर्वांनी संमती दर्शवली. पण नळ लावायचा कसा हाही प्रश्न होता. माठ न फोडता नळ कसा लावता येईल? जरा कठिणच होतं पण प्रयत्न तर करायला पाहिजे. म्हणून सुरुवातीला घरीच स्वतःच्या माठाला नळ लावून पाहण्याचे ठरवले. नळ आणि थोडे सिमेंट विकत आणले.

सुरुवातीला पेचकस घेऊन हळूहळू छोटे छिद्र पाडले. नंतर छिद्र मोठे करण्यासाठी विळ्याचा वापर केला. छिद्रामध्ये नळ

माधुरीताई खडसे, प्रेरणा ग्राम विकास
संस्था, राळेगाव, यवतमाळ

फिट केला आणि लावलेला नळ सुटू नये म्हणून आजूबाजूने त्याला थोडे सिमेंट ओले करून लावले. माझा प्रयोग सफल झाल्याने नळ बसविण्याचा उत्साह फार वाढला. सुरुवातीला भीती वाटत होती की लोकांचे माठ फुटले तर भरून द्यावे लागतील. पण घरच्या प्रयोगामुळे ही भीती एकदम नाहिशी झाली. आपण हे करू शकतो असा आत्मविश्वास आला.

यानंतर कार्यकर्त्यांना घेऊन भुरबापोड या गावात पोचले. महिलांची बैठक घेऊन त्यांना ही गोष्ट समजावून सांगितली. सुरुवातीला सहा महिलांनी आपले माठ आणून दिले. त्या महिला थांबून राहिल्या. त्यांना भीती वाटत होती की माठ तर फुटणार नाही ना. पण हिंमतीने काम केले. सहाही माठांना छिद्र पाडून नळ लावले. यानंतर आतापर्यंत ३० माठांना नळ बसविले. माझ्यासोबत कार्यकर्त्यांना पण शिकविले.

एकाच वेळेस नळ खरदी केल्याने ८ रुपयाला नळ पडला. १० रुपयाला बसवून दिला. बैठकीमध्ये माठ उंचावर ठेवा, पिण्याच्या पाण्यामध्ये अस्वच्छ हात बुडवू नका हे तर सांगितले होतेच. आता माठाला नळ बसवल्यामुळे माठात हात बुडवायची गरजच पडणार नाही.

आरोग्याचं काम करताना केवळ माहिती देऊन चालत नाही, त्यासाठी प्रत्यक्ष कृती करून पर्यायदेखील तयार करावे लागतात हेच या अनुभवातून लक्षात आलं.

‘आपका खून फट गया है !’

छत्तीसगड राज्याच्या रायपूर जिल्ह्यामध्ये छुरा तालुक्यात लता नेताम काम करतात. सरकारी आरोग्यसेवा जवळ जवळ नाही आणि खाजगी डॉक्टर जसे इतर ठिकाणी तसे इथेही. वाटेल ते निदान आणि हवा तो उपचार. गेल्या पावसाळ्यात लताताईच्या गावातले बरेच जण तापाने आजारी पडले. लताताईदेखील ताप आला म्हणून जवळच्या खाजगी डॉक्टरकडे गेली. दोन दिवस ताप येतो असं सांगितल्यावर डॉक्टरांनी लगेच रक्त तपासायला सांगितलं. तपासणीचा अहवाल आला. डॉक्टर म्हणाले खून फट गया है। आपको टायफॉइड और मलेरिया हुआ है।

डॉक्टरांच्या मते गावातल्या बऱ्याच जणांचं रक्त ‘नासलं’ होतं. याहून जास्त काही समजावून सांगण्याची डॉक्टरांना गरज वाटली नाही. हे निदान ऐकल्यावर आमच्या मनात मात्र बरेच प्रश्न उभे राहिले. रक्त नासतं किंवा रक्त फुटतं का? दोनच दिवस ताप येत असताना देखील टायफॉइडचं निदान होऊ शकतं का?

सांगताहेत, तज्ज्ञ पॅथॉलॉजिस्ट डॉ. मंदार परांजपे.

टायफॉइड म्हणजे काय?

टायफॉइड किंवा विषमज्वर हा पचन संस्थेचा एक आजार आहे. दूषित अन्न, पाणी, दूध, दूषित पाण्यावर वाढलेल्या भाज्या, मासे यातून काही विशिष्ट प्रकारचे (साल्मोनेला) जंतू पोटात जातात. अचानक सुरु झालेला, पायरीपायरीने वाढत जाणारा ताप, वाढती, डोकेदुखी, खूप थकवा डोकेदुखी अशी लक्षणं आढळतात. एक आठवड्यानंतर वाटाण्याच्या रंगाची हिरवे जुलाब होऊ लागतात. वेळेवर इलज झाल्यास टायफॉइड पूर्ण बरा होतो. काही व्यक्तींमध्ये टायफॉइडच्या जंतूची लागण झाली तरी पुरेशा रोगप्रतिकारक शक्तीमुळे आजार होत नाही. मात्र या व्यक्ती रोगवाहक होऊन त्यांच्या मलमूत्रावाटे आजार पसरू शकतो.

टायफॉइडसाठी तपासणी

टायफॉइडची लागण झाली आहे का हे शोधण्यासाठी विडाल टेस्ट नावाची रक्त तपासणी करतात. लघवी आणि विष्टेच्या तपासणीतूनही निदान केलं जातं. डॉ. जॉर्ज फर्नांड इसोडोर विडाल या फ्रेंच जीवाणूशास्त्रज्ञाने या तपासणीचा शोध लावला म्हणून त्याच्या नावाने ही तपासणी ओळखली जाते. ही रक्त तपासणी ताप यायला सुरुवात झाल्यावर एक आठवड्यानंतर केली तरच त्यातून टायफॉइडचं निदान होऊ शकतं.

म्हणजेच एक-दोन दिवस ताप आला आणि लगेच तपासणी केली तर त्यातून आजाराचे नक्की निदान होऊ शकत नाही. लवकर तपासणी करायची असल्यास ती विडाल टेस्ट न करता ब्लड कल्चरने करावी लागते.

आपण आजारी पडतो आणि डॉक्टरकडे जातो. आजाराचं निदान करण्यासाठी कधी कधी आपल्याला काही तपासण्या कराव्या लागतात. रक्त, लघवीची तपासणी, छाती, पोटाचे एक्सरे, मेंदूचा स्कॅन, एक ना अनेक. या तपासण्या का आणि कशासाठी हे सगळे सांगतात असं मात्र नाही.

म्हणूनच या अंकापासून आम्ही एक नवीन सदर सुरु करत आहोत. या सदरात काही आजारांच्या विशिष्ट तपासण्यांची माहिती सोप्या भाषेत देण्याचा प्रयत्न केला जाईल. त्यामागचं तथ्य, अर्थ आणि शास्त्र समजून घेऊ या. तुम्हाला कोणत्या तपासण्यांविषयी जास्त जाणून घ्यायला

रक्त तपासणीचा नमुना अहवाल

Antibody (प्रतिघटक)	Titre (प्रमाण)
§ typhi O	
§ typhi H	
§ paratyphi A H	
§ paratyphi B H	

रक्त तपासणीचा अहवाल कसा वाचायचा?

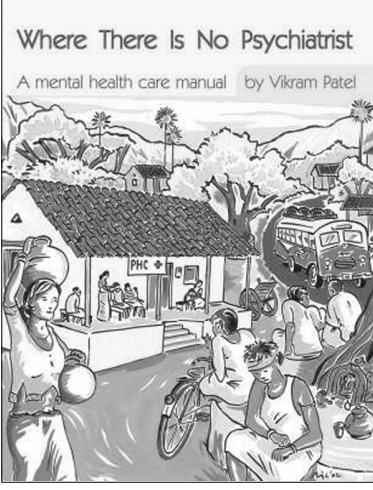
वरीलपैकी कशाचेही प्रमाण १०० किंवा त्याहून अधिक आल्यास विषमज्वराचे निदान होते. **typhi** मध्ये १०० हून अधिक प्रमाण असल्यास **टायफॉइड** तर **paratyphi** मध्ये १०० हून अधिक प्रमाण आढळल्यास **पॅराटायफॉइड**चे निदान होते. १०० पेक्षा कमी प्रमाण आढळल्यास काही दिवसांनी पुन्हा तपासणी करावी. त्यात प्रमाण वाढल्यास विषमज्वराचे निदान होते. दोन वेळा तपासूनही १०० पेक्षा कमीच प्रमाण राहिले तर हा ताप विषमज्वरामुळे नसून इतर काही रोगामुळे आहे असा निष्कर्ष निघतो. हल्ली शक्तीशली प्रतिजैविके (अॅण्टिबायोटिक्स) लवकर सुरु केल्यामुळेही विडाल तपासणीच्या अहवालावर परिणाम होऊन रोगनिदानात अडचणी येऊ शकतात.

तात्पर्य

१. विडाल तपासणीने टायफॉइडचे रोगनिदान करायचे असल्यास ती ताप आल्यापासून आठवड्यानेच करावी. त्याआधी ब्लड कल्चर पद्धतीने रक्त तपासावे.

२. रक्त नासत किंवा फुटत नाही. त्यात जंतू पसरून लागण होते.

मानसिक आरोग्यावरील पुस्तकासाठी आर्थिक मदतीचे आवाहन

मानसिक आजार आणि आरोग्य हा आरोग्याचा महत्त्वाचा पैलू आहे. पण मानसिक आजारांबाबत अजूनही समाजात भीतीचा आणि भेदाचा दृष्टीकोन आहे. बहुतेकदा असे आजार झालेल्या व्यक्तींना वेडं ठरवून त्यांच्यामधल्या क्षमता पूर्णपणे नाकारल्या जातात. मानसिक आरोग्य किंवा मानसिक आजार म्हणजे नक्की काय हे माहित असलं तरी त्यासाठी उपचार आणि सेवा जवळ जवळ नाहीत. हीच दरी दूर करण्यासाठी आणि गावपातळीवर मानसिक आरोग्याची माहिती कार्यकर्ते आणि मनोरुग्णांच्या कुटुंबियांपर्यंत पोचवण्यासाठी डॉ. विक्रम पटेल यांनी **Where There is no Psychiatrist** हे मॅन्युअल लिहिले. आहे. यात मनोविकारशास्त्राच्या क्लिष्ट अशा तांत्रिक संकल्पना अतिशय सोप्या भाषेत आणि भवतालाशी सुसंगत अशा रितीने मांडलेल्या आहेत. मनोविकारांभोवतीचं भीतीचं वलय दूर करण्यासाठी हे २५० पानी मॅन्युअल खूपच उपयोगी आहे.

या मॅन्युअलचे मूळ प्रकाशक रॉयल कॉलेज ऑफ सायकिऑट्रिस्ट्स यांच्या परवानगीनंतर आता तथापिने या पुस्तकाच्या भाषांतराचे काम सुरु केले आहे आणि लवकरच हे पुस्तक परीक्षणासाठी तयार होईल. पुस्तकाचे भाषांतर, परीक्षण आणि छपाईसाठी सुमारे ३,००,००० रुपये खर्च येणार आहे. हा सर्व उपक्रम देण्याच्या आधारावर चालू असल्याने इच्छुकांनी या उपक्रमास जास्तीत जास्त आर्थिक हातभार लावावा ही विनंती. आपली देणगी आपण तथापि ट्रस्टच्या नावाने धनादेश, डीडी काढून अथवा मनी ऑर्डरनेही पाठवू शकता. अधिक माहितीसाठी तथापिशी संपर्क साधा. नवीन पत्ता खाली दिला आहे.

PRINTED MATTER

बुक पोस्ट

प्रकाशक

प्रति

तथापि ट्रस्ट

रेणुप्रकाश ए, तिसरा मजला

८१७, सदाशिव पेठ, पुणे ४११०३०

दूरध्वनी : ०२० - २४४३११०६; २४४३००५७

Email: tathapi@tathapi.org

Website: www.tathapi.org

अंकातील प्रत्येक मताशी तथापि संस्था सहमत असेलच असे नाही. अंकाचा व संस्थेचा उल्लेख करून कोणालाही या अंकातील माहितीचा वापर करता येईल.

जिव्हाळा देणगी वर्गणी: वार्षिक - रु. ३५, तीन वर्षासाठी - रु. १००

खाजगी वितरणासाठी